

Grzegorz Zieziula

NURT KOSMOPOLITYCZNY
W POLSKIEJ
TWÓRCZOŚCI OPEROWEJ
DRUGIEJ POŁOWY
XIX WIEKU

**NARODOWY
INSTYTUT
FRYDERYKA
CHOPINA**

Warszawa 2020

Redakcja
Agata Seweryn

Współpraca redakcyjna i koordynacja projektu
Ewa Bogula, Julia Okołowicz-Szumowska

Redaktor naczelna
Kamila Stępień-Kutera

Korekta językowa
Maria Aleksandrow, Anna Kaniewska

Skład przykładów nutowych
Studio Orfeo

Indeks
Małgorzata Sulek

Ilustracja na okładce
*Akt II opery Paria Stanisława Moniuszki. Drzeworyt Juliana Schüblera
wg rysunku Franciszka Tegazza*

Projekt graficzny okładki, skład, łamanie oraz przygotowanie do druku
Pracownia DTP Aneta Osipiak-Wypiór

Druk i oprawa
Zakład poligraficzny Sindruk

© Copyright by Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, 2020
Narodowy Instytut Fryderyka Chopina
ul. Tamka 43
00-355 Warszawa
ISBN 978-83-959167-2-4
Warszawa 2020

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

SPIS TREŚCI

OD AUTORA	9
WSTĘP.....	11
Historia polskiej twórczości operowej XIX wieku i nowe perspektywy badawcze	11
Syndrom choroby operowej.....	19
Kompozytorzy polscy wobec przemian w europejskim teatrze operowym drugiej połowy XIX wieku.....	21
Stanisław Duniecki	23
Władysław Żeleński	27
Adam Münchheimer.....	32
Zygmunt Noskowski.....	34
Etnocentryzm a styl odbioru: „narodowy” i „kosmopolityczny” charakter dzieła operowego.....	37
Cel i zakres pracy.....	41
ROZDZIAŁ I. W KRĘGU OPERY HISTORYCZNEJ	53
1. <i>Monbar</i> : przekleństwo wiecznego debiutu	56
Synopsis	57
Wprowadzenie.....	64
Okoliczności premiery i recepcja prasowa	65
Przekraczanie konwencji opery narodowej.....	68
<i>Monbar</i> – tytułowy bohater opery.....	72
W poszukiwaniu historycznego protoplasty operowej postaci <i>Monbara</i> : <i>Walijczyk</i> zamiast <i>Gaskończyka</i>	76
Pierwowzór literacki a libretto	82
Dzieło i styl.....	85
Tryumf konwencji artystycznych nad prawdą historyczną.....	85
Schemat poglądowy.....	89
Opracowanie muzyczne – poetyka <i>grand opéra</i>	98

Scenografia.....	99
Chóry.....	101
Balet i kwestia <i>couleur locale</i>	117
W poszukiwaniu przyczyn odrzucenia – recenzencki dogmat „obcości” stylu.....	122
2. <i>Otton Łuczniak</i> : cienie <i>Roberta Diabła</i> i ślady <i>Hugenotów</i>	125
Synopsis	126
Wprowadzenie	134
Geneza dzieła i nieudane zabiegi o wystawienie na scenach niemieckich.....	136
Okoliczności premiery i recepcja prasowa	138
Otto der Schütz jako postać historyczna, bohater powieści Dumasa i libretta Chęcińskiego.....	145
Dzieło i styl.....	151
W stronę typologii libretta: <i>grand opéra</i> bez „wielkiej” operowej fabuły.....	151
Schemat pogładowy.....	152
Kult Meyerbeer’a – eklektyzm i epigonizm	159
ROZDZIAŁ II. W KRAINIE WSCHODNIEJ EGZOTYKI.....	177
1. <i>Paria</i> : pseudoklasyczna tragedia w egzotycznej scenerii	183
Synopsis	183
Wprowadzenie	189
Wokół genezy dzieła: Moniuszko i <i>opera seria</i>	190
<i>Paria</i> – dostępne źródła	191
Dzieło i styl.....	197
Wizualizacja orientalnego kolorytu.....	197
Moniuszko w pogoni za ideałem „wysokiego stylu”: naśladowanie gotowych wzorów operowej dramaturgii.....	203
Niewczesne potomstwo <i>Węstalki</i> : braminka Neala i jej litewska siostra Aleksota	204
Dżares – psychologiczny sobowtór matki Proroka	210
Muzyka Moniuszki do tragedii <i>Paria</i> (1868) a partytura operowa (1869)	213
Muzyczne wyznaczniki orientalnego kolorytu	233
2. Kontynuacje: w stronę baśni orientalnej	
2.1. <i>Achmed</i> : od romantycznej tęsknoty do romantycznej ironii	244
Synopsis	245
Wprowadzenie	249
Zaginiona partytura.....	251
Polski przekład libretta.....	252
Dzieło i styl.....	253
Schemat pogładowy.....	253
Orientalny koloryt: zaadaptowane cytaty.....	254

Ironia romantyczna jako zasada konstrukcji dzieła – element autotematyczny.....	267
2.2. <i>Urwasi</i> : fantazja pseudoindyjska	277
Synopsis	278
Wprowadzenie	280
W poszukiwaniu pierwowzoru libretta	281
Okoliczności premierowych prezentacji w Petersburgu i we Lwowie, recepcja.....	283
Schemat poglądowy – rekonstrukcja	294
 ROZDZIAŁ III. W ANTYCZNYCH DEKORACJACH.....	299
1. <i>Livia Quintilla</i> : miłość i śmierć dumnej Rzymianki.....	302
Synopsis	303
Wprowadzenie	305
Współpraca kompozytora z librecistą w świetle zachowanej korespondencji.....	306
Okoliczności lwowskiej prapremiery i premiery warszawskiej.....	334
Zachowane wersje libretta	342
Charakterystyka wątku fabularnego: stosunek libretta do pierwowzoru literackiego	345
Recepcja prasowa	346
Opinie krytyków po lwowskiej prapremierze	346
Recenzje po premierze warszawskiej	356
Kosmopolityzm i „swojskość” mimo woli.....	371
Dzieło i styl.....	377
Schemat poglądowy.....	377
Punkt wyjścia: Noskowskiego „ideał opery” – postulaty A.D. 1888	382
Ideału konfrontacja z rzeczywistością: partytura operowa A.D. 1898	387
Libretto.....	387
Typ narracji operowej.....	389
Chóry a kwestia kolorytu lokalnego.....	397
Powracające motywy muzyczne	403
2. <i>Filenis</i> : modernistyczna tragedia losu.....	424
Synopsis	425
Wprowadzenie	429
Dzieje londyńskiej „deweny”	431
Okoliczności warszawskiej premiery.....	441
Oryginalna wersja językowa libretta i jego przekłady.....	449
Sylwetka librecisty.....	451
W stronę genezy dzieła	452
Charakterystyka wątku fabularnego: miejsce i czas akcji, bohaterowie	453

Recepcja prasowa	456
Wartość literacka libretta i kwestia jego typologii oraz opracowanie muzyczne	456
Problem „kosmopolityzmu” i „europejskości”	468
Dzieło i styl.....	476
Schemat pogładowy.....	476
Między akademizmem, eklektyzmem a estetyką dramatu muzycznego.....	476
Aneks. Zachowane fragmenty polskiego przekładu libretta	506
ROZDZIAŁ IV. POLSKIE INKARNACJE OPERY WERYSTYCZNEJ	509
1. <i>Il Vendicatore (Mściciel)</i> : rycerskość korsykańska	518
Synopsis	518
Wprowadzenie	523
Okoliczności premiery i recepcja prasowa	526
Libretto: kilka uwag na temat polskiego przekładu	534
Dzieło i styl.....	538
Schemat pogładowy.....	538
Opracowanie muzyczne: werystyczne <i>loci communes</i> i relikty <i>grand opéra</i>	539
2. <i>Wyrok</i> : w poszukiwaniu realizmu i „opery literackiej”	554
Synopsis	554
Wprowadzenie	558
Noskowski jako krytyk weryzmu	559
Okoliczności premiery	563
Recepcja prasowa	568
Pierwzór literacki libretta.....	578
Adaptacja <i>Kseni Aurelego</i> Urbańskiego na libretto operowe	582
Dzieło i styl.....	589
Schemat pogładowy.....	589
Między weryzmem a <i>Literaturoper</i>	592
ZAKOŃCZENIE	607
BIBLIOGRAFIA.....	617
WYKAZ ŹRÓDEŁ ILUSTRACJI.....	641
WYKAZ PRZYKŁADÓW NUTOWYCH.....	645
SPIS TABEL	651
INDEKS OSÓB I DZIEŁ.....	653
SUMMARY.....	669